

اعتراض روحانیون به تعزیه‌های تجملی و تفننی

موضوع: ممنوعیت اجرای تعزیه در تهران
ویژگی: دستور لغو اجرای برخی تعزیه‌ها توسط ناصرالدین شاه

مراسم تعزیه و شبیه‌خوانی تا زمانی که ناصرالدین شاه زنده بود، سال به سال پرشورتر و مجلل‌تر برگزار می‌شد، اما با روی کار آمدن مظفرالدین شاه هر چند این مراسم در میان رجال و عامه مردم طرفداران پروپاقرصی داشت، رفته‌رفته از شکوه و جلال تعزیه‌های دولتی کاسته شد و دیگر از آن مراسم دوران ناصرالدین شاهی خبری نبود. البته در دوران ناصرالدین شاه ماجرای پیش آمد که برخی از تعزیه‌ها تعطیل شد. داریوش شهبازی، تهران پژوه در این باره می‌گوید: «در دوره ناصرالدین شاه با افزایش تجمّل، تشریفات و افراط‌کاری‌های تفننی در تعزیه‌های تکیه دولت، خصوصا برپایی تعزیه‌های نامتعارف رفته‌رفته تعزیه‌های دولتی جنبه آیینی و عزاداری خود را کم و بیش از دست داد. به‌ویژه تعزیه «عروسی قاسم» که در تکیه دولت معمولاً با حجله و چلچراغ و تزئینات و آراستن جوان نابالغ خوش‌سیمابه جای عروس برگزار می‌شد. در همین زمان بود که فقیهان و عالمان مذهبی مانند حاج شیخ جعفر مجتهدی شوشتری و شیخ هادی نجم‌آبادی، به برپایی اینگونه تعزیه‌ها اعتراض و مخالفت‌شان را اعلام کردند. شاه اجرای این نوع تعزیه‌ها را برای همیشه ممنوع کرد.» به گفته شهبازی در روزگار محمدعلی شاه و احمدشاه دولت سامانی نداشت تا بتواند مراسمی در شأن دربار برگزار کند، گو اینکه پولی هم در میان نبود تا خرج کند. از سوی دیگر، با توجه به اینکه مردم در این سال‌ها با مشکلات دست و پنجه نرم می‌کردند رفته‌رفته از جاذبه عمومی تعزیه کاسته شد و با روی کار آمدن رضا پهلوی برپایی مراسم تعزیه به دلیل اینکه گر دهمایی‌های مذهبی برای حکومت ترس‌آور بود ممنوع شد. رضا پهلوی در سال ۱۳۱۲ تعزیه سیدالشهدا در محافل عمومی را ممنوع کرد و بعد از آن عزاداری محدود شد. اما با اتمام حکومت پهلوی اول عزاداری‌ها نسبتاً در مراکز عمومی جان گرفت.

پرچمدار تعزیه در ری

می‌اندازد. بعد از مدتی کنار دسته عزاداری، چند شتر به حرکت در می‌آورند و هر سال یک چیزی به این مجموعه اضافه می‌کنند تا اینکه به همت خاله حسنی بنیاد تعزیه در دولت‌آباد گذاشته می‌شود. گروه تعزیه دولت‌آباد هر روز مجهزتر می‌شد. خاله حسنی با کمک اهالی برای تعزیه‌خوان‌ها لباس و ملزومات تعزیه مثل شمشیر و زره آماده می‌کرد و نقش‌های مختلف را هم به اهالی می‌داد. وقتی آوازه گروه تعزیه دولت‌آباد در ری و تهران پیچید، خیلی‌ها برای تماشای تعزیه به این روستا می‌رفتند و به‌خاطر محدود بودن فضا، اجرای تعزیه به زمین‌های کشاورزی و بایر اطراف قلعه دولت‌آباد انتقال پیدا کرد. خاله حسنی در زمان حیاتش امور تعزیه را به رمضان فرخ‌رو، یکی از تعزیه‌خوان‌های قدیمی دولت‌آباد واگذار کرد و او هم با کمک اهالی، حسینی «دو شهید تعزیه‌خوان» را ساخت تا جایی برای آموزش تعزیه‌خوان‌های جوان و نگهداری از میراث بانویی باشد که پرچمدار تعزیه در قریه دولت‌آباد بود.

کرده‌اند، بانو حسنی سیدصادقی که اهالی دولت‌آباد او را خاله حسنی صدا می‌زدند، داخل روستا که به شکل قلعه بوده و حصار و برج و دروازه داشته مراسم عزاداری برپا می‌کرد و اهالی روستا در دوره پهلوی اول که عزاداری محرم ممنوع بود، دور از چشم مأموران حکومتی به عزاداری می‌پرداختند. نقل است که خاله حسنی با کمک دیگر بانوان دولت‌آباد در خانه رشته‌پلو می‌پختند و از عزاداران حسینی پذیرایی می‌کردند. خاله حسنی دور از چشم زاندارها، نخستین مراسم عزاداری دولت‌آباد را برپا کرد اما مراسم مداح و روضه‌خوان نداشت و وسایل و ملزومات عزاداری هم مهیا نبود. هادی‌پور می‌گوید: «خاله حسنی از نوجوانی به نام ماشالله فرخ‌رو می‌خواهد که مسئولیت مداحی هیئت را بپذیرد. ماشالله سابقه مداحی نداشته اما بعد از مدتی قواعد آن را یاد می‌گیرد و هیئت صاحب مداح می‌شود. خاله حسنی در سال‌های بعد عزاداری را گسترش می‌دهد و در کوچه‌های روستا دسته راه

موضوع: خاله حسنی، بنیانگذار تعزیه‌خوانی در یک محله
ویژگی: برپایی مراسم و تهیه ملزومات با کمک مردم

سابقه برپایی مراسم عزاداری و تعزیه‌خوانی در محله دولت‌آباد به اوایل دهه ۲۰ برمی‌گردد. در آن سال‌ها، دولت‌آباد قریه‌ای بین ری و تهران بود و اهالی به‌خصوص قشر جوان برای برپایی مراسم عزاداری به «میدون کوچیکه» در شهری می‌رفتند. بر خلاف عرف معمول آن سال‌ها، یکی از بانوان دولت‌آباد بانسی و پایه‌گذار برپایی مراسم عزاداری در محرم شد و با کمک جمعی دیگر از بانوان، بیرق عزاداری امام حسین (ع) را بالا بردند. بانو حسنی سیدصادقی پایه‌گذار برپایی هیئت و تعزیه در دولت‌آباد بود و روایت‌های مختلفی درباره تلاش‌های او برای برپایی مراسم عزاداری در این محله نقل می‌شود. قاسم هادی‌پور، ری پژوه، در این باره می‌گوید: «آنطور که قدیمی‌ها برای ما روایت

تماشای‌های وفادار تعزیه

ناصرالدین شاه که اهتمام بسیاری به اجرای تعزیه داشت و گفته می‌شود همراه با شکوه السلطنه، مادر مظفرالدین شاه، بانی مجلس تعزیه بود. در سومین روز از محرم که رسم بود علم شاه را تزئین و به تکیه دولت ببرند، انیس‌الدوله مسئول بستن علم و تزئینات خاص آن بود، همچنان که پیش از او نیز مهدعلیا این مسئولیت را بر عهده داشت. انیس‌الدوله پس از تزئین علم، پای آن می‌ایستاد و شربت پخش می‌کرد. کرلا سرنا، جهانگرد ایتالیایی، درباره حضور پررنگ زنان دوران قاجار در این نمایش آیینی آورده است: «انیس‌الدوله علاقه ویژه‌ای به تعزیه داشت و به‌نظر می‌رسید که حتی با این نمایش مذهبی آشنایی کامل دارد. او همراه با خانم‌هایی که همراهش بودند در جایگاه می‌نست و از تماشای صحنه‌های متاثرکننده تعزیه بسیار تحت‌تأثیر قرار می‌گرفت و بر مصایب بزرگان دین خود اشک می‌ریخت.»

که تعزیه برگزار می‌شد حضور داشتند. نمونه بارز این حضور زنان به‌عنوان تماشاچی در تعزیه را باید در تکاپای عزاداری دوران ناصرالدین شاه جست‌وجو کرد. در این دوران زنان ناصرالدین شاه در تکیه دولت جایگاهی مخصوص به‌خود داشتند. تعزیه معمولاً از ظهر، آغاز و تا غروب آفتاب ادامه داشت و در تمام این مدت زنان ناصرالدین شاه در جایگاه ویژه‌ای که برای آنها تعیین شده بود تماشاچی تعزیه بودند. رسم بر این بود که هنگام اجرای تعزیه طبقه اول تا سوم تکیه دولت در اختیار زنان اندرونی قرار می‌گرفت. زنان از اقشار مختلف نیز هرجا که تعزیه‌ای برگزار می‌شد با چادر و روبنده تماشاچی تعزیه بودند و از این رو باید گفت تعزیه همواره یکی از صحنه‌های حضور زنان در مراسم آیینی بوده است. زنان عهد قجر در برپایی مراسم تعزیه نیز نقش پررنگی داشتند. زمانی ادامه می‌دهد: «زنان دربار در برپایی تعزیه هم نقش داشتند، از جمله انیس‌الدوله، سوگلی

موضوع: جایگاه ویژه زنان در نمایش شبیه‌خوانی
ویژگی: کاهش محدودیت‌های اجتماعی زنان در تعزیه دوران قاجار

زنان همواره یکی از ارکان برگزاری مراسم آیینی تعزیه بوده‌اند. حتی در دوره قاجار که حضور زنان در اجتماع کمتر بود، آنها جایگاه ثابتی در مراسم تعزیه داشتند و پای ثابت تماشای این مراسم آیینی بودند. علیرضامانی، تهران پژوه، درباره حضور زنان به‌عنوان تماشاچی در نمایش تعزیه دوران قاجار می‌گوید: «در دوران قاجار حتی زنان دربار نیز محدودیت‌های زیادی برای حضور در عرصه‌ها و فعالیت‌های اجتماعی داشتند، اما ماجرای تعزیه متفاوت بود. حتی در همان دوران هم هرجا تعزیه‌ای برپا می‌شد، زنان به‌عنوان تماشاچی حضور پررنگ داشتند. آنها پیش از آغاز محرم جامه سیاه تهیه می‌کردند و با اندکی غذا و یک قالیچه در محل‌هایی